

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

**HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY
WSI NOWIZNA WRAZ Z TERENEM, NA KTÓRYM ZNAJDUJE SIĘ
ZNACZNA ILOŚĆ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH**

2. Czas powstania

XIII/XIV w.

9. Materiały graficzne

3. Miejscowość

NOWIZNA

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

województwo: DOLNOŚLĄSKIE

powiat: DZIERŻONIOWSKI

gmina: DZIERŻONIÓW

6. Współrzędne geograficzne

50°45'30"N 16°36'31"E

7. Użytkowanie obecne

MIESZKALNE

ROLNICZE

8. Stan zachowania

4

NAZWY: *Neudorf* (1292 r.), *Neufoff* (1370 r.), *Neundorf* (1677 r.), *Neudorf* (do 1945 r.), *Nowizna* (1945 r.)

HISTORIA:

Nowizna wzmiankowana jest w źródłach historycznych w 1292 r. Wieś była wówczas częścią uposażenia klasztoru cystersów w Krzeszowie. W 1335 r. wzmiankuje się istnienie kościoła. W XIV w. Nowizna, lub też jej część, należała do członków rodu von Logau. W XVI w. właścicielem Nowizny był już Bernhard von Schelendorf, za którego przyczyną wzniesiono tu w 1565 r. renesansowy dwór. W kolejnych latach wieś w dalszym ciągu znajdowała się w rękach rodu von Schelendorffów. Po zakończeniu wojny 30-letniej, jako właściciele Nowizny wzmiankuje się już przedstawicielei rodziny von Czertritz, zaś w XVIII w. rodzinę von Gellhorn. W 1770 r. właścicielką wsi była Charlotte von Gellhorn z domu von Knobelsdorf, która sprzedała wieś hrabiemu Christianowi Friedrichowi zu Stolberg-Wernigerode. W II połowie XVIII w. nastąpiła przebudowa dworu w stylu barokowym. Kształtować zaczęto również założenie parkowe. W XVIII w. Nowizna podzielona był na dwie części: Wieś Dolną i Górną. W 1785 r. w miejscowości zamieszkiwało 341 osób, w tym 16 knieci, 25 zagrodników i 15 chałupników. Funkcjonowały tu wówczas dwa młyny wodne. W 1830 r. wieś liczyła 68 domów oraz 530 mieszkańców, w tym 120 katolików. Na terenie wsi znajdował się pałac wraz z ogrodem, trzy folwarki, szkoła ewangelicka, dwa młyny wodne i jeden wiatrak. Do miejscowości należała również Karczma Polna oraz dużych rozmiarów staw rybny. W 1870 r. jako właścicielei tujejszego majątku wymienia się rodzinę von Perponcher-Sedlnitzky. Za sprawą hrabiego Wilhelma kształtuje się nowa zabudowa gospodarza folwarku pałacowego, stanowiącego – wraz z pałacem – centrum układu ruralistycznego wsi o cechach wsi łańcuchowej. Zabudowa rozlokowana jest wzdłuż płynącej przez wieś rzeki oraz wiodącej przy niej drogi. Jest to w większości skromna zabudowa mieszkalna z niewielkimi obiektami gospodarczymi. Nowizna zachowała swój historyczny układ ruralistyczny pomimo że po 1945 r. na jej terenie powstawać zaczęła nowa zabudowa mieszkalna i usługowa.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

- stanowisko 12/87-24 – brak danych (brak karty)
- stanowisko 3/87-24 – skarb, średnowieczne
- stanowisko 9/87-24 – brak danych (brak karty)

Istniejące zagrożenia, postulaty konserwatorskie, źródła i literatura – załącznik do karty ewidencyjnej nr 1.

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

12 czerwca 2023 r.

mgr Jędrzej Musiał

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 1

1. Miejscowość	NOWIZNA
2. Gmina	DZIERŻONIÓW
3. Powiat	DZIERŻONIOWSKI
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE

5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres

HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY WSI NOWIZNA WRAZ Z TERENEM NA KTÓRYM ZNAJDUJE SIĘ ZNACZNA ILOŚĆ ZABYTEKÓW ARHEOLOGICZNYCH

6. Zawartość załącznika

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA POSTULATY KONSERWATORSKIE ŹRÓDŁA I LITERATURA

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA:

- przekształcenia istniejącego układu ruralistycznego wynikające z dużego rozwoju zabudowy usługowej i mieszkaniowej oraz infrastruktury użytkowej;
- modernizacja istniejącej, historycznej zabudowy z wykorzystaniem materiałów i rozwiązań ahistorycznych;
- brak działań zmierzających do zachowania historycznych budynków gospodarczych i mieszkalnych i ich rozbiórki;
- brak działań związanych z zachowaniem elementów i układu pałacowo-parkowego z folwarkiem.

POSTULATY KONSERWATORSKIE:

- zachowanie charakterystycznych cech układu ruralistycznego, objętego ochroną konserwatorską;
- w przypadku nowych inwestycji zachowanie cech typowych architektury regionalnej, tj. bryły, formy elewacji i kształtów dachów, materiałów wykończeniowych;
- modernizacja istniejącej zabudowy mieszkalno-gospodarczej z poszanowaniem substancji zabytkowej, bryły i formy;
- lokowanie nowej zabudowy mieszkalnej w linii zabudowy historycznej;
- zachowanie historycznej zieleni wiejskiej, zwłaszcza elementów dawnego parku pałacowego;
- zachowanie oryginalnego układu przestrzennego i funkcjonalnego zespołu pałacowo-parkowego;
- zachowanie jako dominanty w krajobrazie architektonicznym wsi wieży i bryły kościoła św. Najświętszego Serca Pana Jezusa;
- eliminacja elementów ahistorycznych, powstałych po 1945 r. niewpisujących się w historyczny układ ruralistyczny;
- lokowanie nowych obiektów handlowych i usługowych możliwie poza granicami układu ruralistycznego;
- prace ziemne w obrębie stanowisk archeologicznych, wymagają prowadzenia badań archeologicznych.

ŹRÓDŁA I LITERATURA:

- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien*, Breslau 1830.
- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien*, 1845.
- *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 20, *Masyw Ślęży, Równina Świdnicka, Kotlina Dzierżoniowska*, red. M. Staffa, Wrocław 2005.
- Zimmermann F. A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 5, Brieg 1785.

Kartografia

- *Messtischblatt Reichenbach unter der Eule*, nr 5262, ok. 1919 r.

Opracowanie załącznika:
(data i podpis)

12 czerwiec 2023 r.

mgr Jędrzej Musiał

